

УДК 81'373.237:811.161.3

М.К. Чарнякевіч,
аспірант кафедры беларускага мовазнаўства БДПУ

НАЗВЫ АСОБ-СЛУЖЫЦЕЛЯЎ КУЛЬТУ Ў БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ: СЕМАНТЫЧНЫ АСПЕКТ

Рэлігійнае жыццё беларускага грамадства яшчэ з часоў Вялікага Княства Літоўскага характарызувалася поліканфесійнасцю. Адначасовае суіснаванне розных веравызнанняў вымагае разумення асноўных паняццяў і намінацыйных адзінак, што ўжываюцца ў тым ці іншым рэлігіялекце. Пад паняццем «рэлігіялект» прынята разумець «адносна ўстойлівую, сацыяльна маркіраваную падсістэму нацыяльнай мовы, што абслугоўвае моўныя запатрабаванні абмежаванай сацыяльнай групы веруючых людзей, якая адлюстроўвае тэацэнтрычную карціну свету і характарызуецца фанетычнымі, лексічнымі, словаўтваральнымі і граматычнымі асаблівасцямі» [1, с. 13]. Лексічныя адзінкі, запазычаныя з розных моў (што тлумачыцца вялікай колькасцю канфесій, якія існуюць на тэрыторыі Беларусі), знайшлі сваё адлюстраванне ў лексіка-семантычнай групе (ЛСГ) «**Назвы асоб у адносінах да рэлігіі**».

Мэта артыкула – акрэсліць межы названай ЛСГ, прааналізаваць зафіксаваныя адзінкі, якія ўваходзяць у ЛСГ «Назвы асоб у адносінах да рэлігіі».

Названая ЛСГ выступае адной з самых шматлікіх сярод вылучаных намі тэматычных груп канфесійнай лексікі. У айчынным мовазнаўстве аналізу груп рэлігійнай лексікі старабеларускай мовы і рэгіянальных канфесіяналізмаў прысвечаны даследаванні І.У. Будзько і М.М. Шаўчэнкі адпаведна [2–4]. Рэлігійныя намінацыі, што ўваходзяць у склад групы «**Назвы асоб у адносінах да рэлігіі**», аб'ядноўваюцца ў наступныя макрагрупы: «Назвы асоб-служыцеляў культу», «Назвы аб'яднанняў духоўных асоб», «Назвы махаў і членаў манаскіх ордэнаў», «Назвы святых, пакутнікаў», «Назвы асоб у залежнасці ад прыналежнасці/непрыналежнасці да рэлігіі».

У межах ЛСГ «Назвы асоб у адносінах да рэлігіі» макрагрупа «Назвы асоб-служыцеляў культу» ў сваю чаргу падзяляецца на дзве мікрагрупы: «Назвы хрысціянскіх асоб-служыцеляў культу» і «Назвы нехрысціянскіх асоб-служыцеляў культу» (найменні мусульманскіх і іўдзейскіх духоўных асоб). Складаная, разгалінаваная лексічная дыферэнцыяцыя ўвогуле характэрна для лексічнай сістэмы любой, у тым ліку беларускай, мовы.

Мікрагрупа «Назвы хрысціянскіх асоб-служыцеляў культу» ўключае найменні прадстаўнікоў царкоўнага кіраўніцтва, святароў, прыслужнікаў.

У сістэму намінацый царкоўнага кіраўніцтва ўваходзяць наступныя лексічныя адзінкі: *патрыярх* [Апіок; РССБ; РЦБ; СІС; ССБМ; ТСБМ; ЭСРЛ] 'вышэйшы духоўны тытул служыцеля праваслаўнай царквы // Асоба, якая мае гэты тытул' [ТСБМ, т. 4, с. 108]; *папа* [Апіок; РССМ; СІС; ССБМ; ССТ; ТСБМ], *папа рымскі* [РЦБ; ЭСРЛ] 'вярхоўны галава рымска-каталіцкай царквы і дзяржавы Ватыкан' [ТСБМ, т. 4, с. 7]; *вікарыі Езуса Хрыста* [ССТ] 'адзін з тытулаў папы' [ССТ]; *каталікос* [РЦБ; СІС; ССБМ; ТСБМ; ЭСРЛ] 'тытул духоўнай асобы (патрыярха) у армяна-грыгарыянскай, а таксама ў грузінскай праваслаўнай царкве' [ТСБМ, т. 2, с. 662]; *кардынал* [Апіок; РССМ; РЦБ; СІС; ССБМ; ССТ; ТСБМ; ЭСРЛ] 'вышэйшы пасля папы рымскага духоўны сан у каталіцкай царкве, адзнакамі якога з'яўляюцца чырвоны капялюш і мантыя // Асоба, якая мае гэты сан' [ТСБМ, т. 2, с. 641].

Семантычны кампанент 'рымскі папа' прысутнічае ў дэфініцыях рэлігійных намінацый *легат* і *нунцыі*: *легат* [АУМ-2005; СІС; ССТ; ТСБМ; ЭСРЛ] 'дыпламатычны прадстаўнік рымскага папы' [ТСБМ, т. 3, с. 27]; *нунцыі* [РССМ; РЦБ; СІС; ССБМ; ССТ; ТСБМ; ЭСРЛ], *нунцы* [АУМ-1999] 'пастаянны дыпламатычны прадстаўнік рымскага папы пры ўрадзе якой-н. дзяржавы' [ТСБМ, т. 3, с. 419].

Рэлігійныя тэрміны *епіскап* і *біскуп*, а таксама вытворныя ад іх адзінкі характарызуюцца канфесійнай маркіроўкай і служаць для наймення вышэйшай духоўнай асобы ў праваслаўных і католікаў або ўніятаў адпаведна: *епіскап* [Апіок; АУМ-1999; РССБ; РЦБ; СІС; ССБМ; ТСБМ; ЭСРЛ] (*япіскап* [АУМ-2005]) 'вышэйшы сан у хрысціянскай царкве // Асоба, якая мае гэты сан; архірэй' [ТСБМ, т. 2, с. 242]; *біскуп* [АУМ-2005, Завальнюк; РССБ; РЦБ; СІС; ССБМ; ССТ; ТСБМ; ЭСРЛ] 'вышэйшае духоўнае званне ў католікаў // Асоба, якая носіць гэтае званне' [ТСБМ, т. 1, с. 376], 'каталіцкі або ўніяцкі епіскап' [РССБ, с. 57].

Асобныя рэлігійныя тэрміны выступаюць у канфесійнай і неканфесійнай сферах у якасці абагуленай назвы для некалькіх прадстаўнікоў духавенства: *іерарх* [Завальнюк; РССМ;

СІС; ССБМ; ТСБМ; ЭСРЛ; Яскевіч] ‘царкоўна-афіцыйная назва епіскапа, архіепіскапа, мітрапаліта, патрыярха, кардынала, якія ўзначальваюць памесныя лакальныя ці рэгіянальныя каталіцкія цэрквы пад адзіным узначальваннем папы рымскага’ [ЭСРЛ, с. 274]; *архірэі* [Апіок; АУМ-2005; ІБ; РБС-2010; РССБ; РЦБ; СІС; ССБМ; ТСБМ], *архіерэй* [КЦРС; ЭСРЛ] ‘агульная неафіцыйная назва для епіскапа, архіепіскапа, мітрапаліта’ [ТСБМ, т. 1, с. 269]; *архіпастыр* [АУМ-2005; Завальнюк; РССБ; РЦБ; ТСБМ], *архіпастар* [ССБМ; ЭСРЛ] ‘старадаўняе пачцівае званне вышэйшых чыноў духавенства: епіскапа, мітрапаліта, патрыярха; старшы пастыр’ [ТСБМ, т. 1, с. 269]. Паміж сабой лексемы *іерарх*, *архіерэй*, *архіпастыр* звязаны сінанімічнымі адносінамі.

Да сістэмы намінацый царкоўнага кіраўніцтва адносяцца таксама наступныя канфесіяналізмы: *мітрапаліт* [Апіок; АУМ-2005; РССБ; РЦБ; СІС; ССБМ; ССТ; ТСБМ; ЭСРЛ] ‘вышэйшае званне праваслаўных епіскапаў // Асоба, якая носіць гэтае званне’ [ТСБМ, т. 3, с. 163], ‘вышэйшае званне каталіцкіх і праваслаўных епіскапаў’ [СІС, т. 2, с. 86]; *архіепіскап* [Апіок; АУМ-1999; Завальнюк; РССБ; РЦБ; СІС; ССБМ; ТСБМ; ЭСРЛ] (*архіепіскап* [АУМ-2005; РБС-2010]) ‘духоўнае званне, сярэдняе паміж епіскапам і мітрапалітам, а таксама асоба, якая носіць гэты тытул; старшы епіскап; архібіскуп’ [ТСБМ, т. 1, с. 269]; *архібіскуп* [СІС; ССБМ; ТСБМ; ЭСРЛ], *арцыбіскуп* [АУМ-1999; РЦБ; РБС-2010; ССТ] ‘тое, што і архіепіскап’ [ТСБМ, т. 1, с. 269]; *уладыка* [КЦРС; ССБМ; ТСБМ; ЭСРЛ; Яскевіч] ‘архірэі, мітрапаліт’ [ТСБМ, т. 5, кн. 2, с. 10]; *прымас* [Апіок; РССМ; РЦБ; СІС; ССБМ; ЭСРЛ] ‘тытул галоўных епіскапаў у каталіцкай і англіканскай царкве’ [СІС, т. 2, с. 254].

Спецыфікай рэлігійнай тэрміналогіі выступае адначасовае існаванне некалькіх варыянтаў наймення аднаго паняцця, што тлумачыцца раўнапраўным становішчам пануючых на Беларусі канфесій і іх уплывам на грамадскасць, а таксама розным паходжаннем адзінак, што выкарыстоўваюцца ў сакральнай сферы. Таму ў межах крыніц даследавання сустракаюцца канфесіяналізмы тыпу *архіепіскап* = *архі(арцы)біскуп*; *свяшчэннік* (*святар*) = *ксендз* і пад. Гэтая тэндэнцыя праяўляецца ва ўсіх аналізуемых тэматычных групах рэлігійнай лексікі.

Лексічныя адзінкі *вікарыі*, *каад’ютар*, *прэлат*, *суфраган*, *экзарх* таксама ўключаюцца ў сістэму найменняў прадстаўнікоў вышэйшай ступені хрысціянскай духоўнай іерархіі: *вікарыі* [АУМ-1999; Завальнюк; КЦРС; РССМ;

РЦБ; СІС; ССБМ; ССТ; ТСБМ; ЭСРЛ], *вікары* [Апіок; АУМ-2005] ‘у праваслаўнай царкве – епіскап, які з’яўляецца намеснікам архірэя; у каталіцкай царкве – намеснік епіскапа ці прыходскага свяшчэнніка’ [ТСБМ, т. 1, с. 489]; *каад’ютар* [АУМ-1999; РЦБ; ЭСРЛ] ‘у каталіцкай царкве духоўная асоба, якая прызначаецца папам рымскім для дапамогі епіскапу ў выпадку, калі той не можа выконваць свае абавязкі па стане здароўя або па старасці’ [РЦБ, с. 137]; *прэлат* [АУМ-1999; РССМ; РЦБ; СІС; ССБМ; ССТ; ТСБМ; ЭСРЛ] ‘вышэйшая духоўная асоба (архіепіскап, епіскап, ігумен) у каталіцкай і англіканскай цэрквах’ [ТСБМ, т. 4, с. 506]; *суфраган* [АУМ-1999; РЦБ; ССБМ; ЭСРЛ] ‘у рымска-каталіцкай царкве біскуп (епіскап) – памочнік дыяцэзійнага біскупа (кіраўніка дыяцэзіі, епархіі)’ [РЦБ, с. 318], ‘у праваслаўі адпавядае тытулу вікарыя’ [ЭСРЛ, с. 681]; *экзарх* [АУМ-1999; РЦБ; СІС; ССБМ; ТСБМ; ЭСРЛ] ‘у праваслаўнай царкве – галава асобнай царкоўнай вобласці ці самастойнай царквы’ [ТСБМ, т. 5, кн. 2, с. 445].

Сістэма намінацый хрысціянскіх святароў характарызуецца вялікай колькасцю адзінак, што шырока выкарыстоўваюцца як у сакральнай сферы, так і па-за яе межамі. Для вызначэння самога паняцця духоўнай асобы, што з’яўляецца служыцелем культуры, існуюць наступныя тэрміны: *айцец* [РССМ; ССБМ; ТСБМ; ЭСРЛ] ‘служба культуры’ [ТСБМ, т. 1, с. 206], у тым ліку тэрміналагічныя адзінкі *духоўны айцец* ‘свяшчэннік, які спавядае каго-н. пастаянна’ і *святы айцец* ‘пачцівы зварот да служыцеля культуры’ [ТСБМ, т. 1, с. 206]; *клірык* [РССМ; СІС; ТСБМ; ЭСРЛ] ‘член кліру; царкоўна-служыцель’ [ТСБМ, т. 2, с. 700]; *святар* [КЦРС; РЦБ; ССБМ; ССТ; ЭСРЛ] ‘служыцель, які праводзіць богаслужэнне; свяшчэннік’ [ЭСРЛ, с. 622]; *свяшчэннаслужыцель* [РЦБ; ССБМ; ТСБМ] ‘1. Асоба, якая адпраўляе набажэнства. 2. Назва служыцеляў рэлігійнага культу (дзяка, свяшчэнніка, епіскапа) у праваслаўнай царкве’ [ТСБМ, т. 5, кн. 1, с. 104]; *служыцель* [Завальнюк; ССБМ; ТСБМ] ‘пра духоўных асоб’ [ТСБМ, т. 5, кн. 1, с. 209]; *свяшчэннік* [КЦРС; ССБМ; ТСБМ] ‘духоўнае званне ў праваслаўнай царкве, прамежкавае паміж епіскапам і дзякам // Асоба, якая носіць гэтае званне; служыцель рэлігійнага культу, які праводзіць богаслужэнне’ [ТСБМ, т. 5, кн. 1, с. 104]; *царкоўнік* [ТСБМ] разм. ‘служыцель царквы’ [ТСБМ, т. 5, кн. 2, с. 228].

Для наймення сукупнасці ўсіх свяшчэнна-служыцеляў карыстаюцца канфесіяналізмамі *духавенства* [РЦБ; ТСБМ; ЭСРЛ] ‘служыцелі рэлігійнага культу’ [ТСБМ, т. 2, с. 212], *клір* [РССМ; РЦБ; СІС; ССБМ; ТСБМ; ЭСРЛ]

‘служыцелі культу хрысціянскай царквы’ [ТСБМ, т. 2, с. 700]; *прычт* [АУМ-2005; КЦРС, РЦБ; ТСБМ; ЭСРЛ] ‘духавенства якой-н. царквы; клір’ [ТСБМ, т. 4, с. 500]; *свяшчэнства* [КЦРС, ТСБМ] ‘свяшчэннікі; свяшчэннаслужыцелі’ [ТСБМ, т. 5, кн. 1, с. 104].

Сярод канфесіяналізмаў, што абазначаюць царкоўных служыцеляў, вылучаюцца адзінкі, якія характарызуюцца пэўнай традыцыяй ужывання. Так, зафіксаваны намінацыі, што выкарыстоўваюцца для абазначэння праваслаўных святароў: *благачынны* [АУМ-1999; КЦРС; РЦБ; ССБМ; ТСБМ; ЭСРЛ] ‘служыцель культу, што кіруе цэрквамі некалькіх парафій’ [ТСБМ, т. 1, с. 381], ‘памочнік епіскапа ў праваслаўнай царкве, які ажыццяўляў нагляд за духавенствам некалькіх цэркваў або манастыроў’ [АУМ-1999, с. 372]; *іерэй* [КЦРС; РССМ; СІС; ССБМ; ТСБМ; ЭСРЛ; Яскевіч] ‘адна з назваў свяшчэнніка ў праваслаўнай царкве’ [ТСБМ, т. 2, с. 530]; *настаяцель* [АУМ-2005, КЦРС, РЦБ; ТСБМ], *настаяцель храма* [ЭСРЛ] ‘старшы свяшчэннік у праваслаўнай царкве’ [ТСБМ, т. 3, с. 314]; *пол* [РССМ; ТСБМ] разм. ‘свяшчэннік’ [ТСБМ, т. 4, с. 291]; *протаіерэй* [РЦБ; СІС; ССБМ; ТСБМ; ЭСРЛ], *протаіерэй* [АУМ-2005] ‘свяшчэннік (іерэй) вышэйшага чыну’ [ТСБМ, т. 4, с. 399]; *пратапол* [АУМ-2005; РССМ; СІС; ЭСРЛ] ‘святар (іерэй) вышэйшага чыну ў праваслаўных’ [ЭСРЛ, с. 569]; *протапрэсвітэр* [РЦБ; СІС; ТСБМ], *протапрэсвітар* [ССБМ; ЭСРЛ] ‘галоўны свяшчэннік у некаторых вялікіх саборах’ [СІС, т. 2, с. 252].

Сістэму найменняў каталіцкіх служыцеляў культу складаюць такія канфесіяналізмы, як *абат* [РБС-2010; РЦБ; СІС; ССБМ; ТСБМ; ЭСРЛ] ‘у Францыі – назва каталіцкага свяшчэнніка’ [ТСБМ, т. 1, с. 36], ‘святар у каталіцкай царкве’ [ЭСРЛ, с. 11]; *генеральны вікарыі* [ССТ] ‘святар, прызначаны ардынарыем для дапамогі ў кіраванні дыяцэзіяй’ [ССТ]; *дэкан* [РССМ; РЦБ; СІС; ЭСРЛ] ‘старшы ксёндз, які назірае над некалькімі прыходамі’ [СІС; т. 1, с. 468]; *канонік* [АУМ-2005; Завальнюк; РССМ; РЦБ; СІС; ССБМ; ТСБМ; ЭСРЛ] ‘саборны свяшчэннік у каталіцкай і англіканскай цэрквах’ [ТСБМ, т. 2, с. 616]; *капелан* [РССМ; РЦБ; СІС; ССБМ; ТСБМ; ЭСРЛ] ‘у каталіцкай і англіканскай цэрквах – свяшчэннік пры капліцы або дамашняй царкве // Свяшчэннік у арміі’ [ТСБМ, т. 2, с. 629]; *ксёндз* [РССМ; РЦБ; СІС; ССБМ; ССТ; ТСБМ; ЭСРЛ] ‘польская назва каталіцкага свяшчэнніка’ [ТСБМ, т. 2, с. 747]; *кюрэ* [СІС; СФЗ; ТСБМ] ‘каталіцкі прыходскі свяшчэннік у Францыі, Бельгіі і некаторых іншых краінах’ [ТСБМ, т. 2, с. 765]; *міністр* [РЦБ; ЭСРЛ] ‘у службовай іерархіі каталіцкай царквы гэтая пасада адпавядае

парафіяльнаму ксяндзу, асабліва пробашчу’ [ЭСРЛ, с. 448]; *патэр* [РЦБ; СІС; ТСБМ], *патар* [ЭСРЛ] ‘каталіцкі манах у сане свяшчэнніка або дыякана, а таксама каталіцкі свяшчэннік наогул’ [ТСБМ, т. 4, с. 112]; *плябан* [РССМ; РЦБ; СІС; ССБМ; ТСБМ; ЭСРЛ] ‘пробашч, які кіруе вясковай парафіяй, плябаніяй’ [ТСБМ, т. 4, с. 280]; *пробашч* [Апіок; Завальнюк; РССМ; РЦБ; СІС; ССБМ; ССТ; ТСБМ; ЭСРЛ], *парох* [РЦБ], *парохус* [ЭСРЛ] ‘ксёндз, які стаіць на чале парафіі’ [ТСБМ, т. 4, с. 395]; *прэсвітэр* [Завальнюк; ССТ], *прэсвітар* [ЭСРЛ] ‘у каталіцкай царкве памочнік епіскапа’ [ЭСРЛ, с. 576]; *прэсвітэр* [АУМ-1999; РЦБ; СІС; ТСБМ], *прэсвітар* [Апіок; ССБМ], ‘1. У праваслаўнай і каталіцкай царкве – свяшчэннік’ [ТСБМ, т. 4, с. 507]; *прэфект* [РЦБ; ЭСРЛ] ‘у каталіцкай царкве – ксёндз, які выкладае кананічнае права’ [ЭСРЛ, с. 578].

У пратэстантызме выкарыстоўваюцца наступныя назвы святароў: *міністр* [РЦБ; ЭСРЛ] ‘у пратэстантызме (часцей у кальвінізме) абраны абшчынаю прапаведнік, які ўтрымліваецца за кошт вернікаў’ [ЭСРЛ, с. 448]; *пастар* [Апіок; Завальнюк; РЦБ; СІС; ТСБМ; ЭСРЛ] ‘пратэстанцкі свяшчэннік’ [ТСБМ, т. 4, с. 87]; *прэсвітэр* [АУМ-1999; РЦБ; СІС; ТСБМ], *прэсвітар* [Апіок; ССБМ] ‘адміністрацыйны кіраўнік абшчыны, які, як і пастар, выбіраецца вернікамі са свайго асяроддзя’ [ЭСРЛ, с. 576]; *суперінтэндэнт* [СІС; ЭСРЛ] ‘асоба, якая стаіць на чале пратэстанцкай царкоўнай акругі’ [ЭСРЛ, с. 676]. Зафіксавана таксама адна рэлігійная намінацыя, што называе асобу, якая выконвае дапаможныя функцыі: *кantar* [ТСБМ] ‘настаўнік і дырыжор хору, а таксама арганіст у пратэстанцкай царкве’ [ТСБМ, т. 2, с. 620].

Сярод зафіксаванага моўнага матэрыялу вылучаецца група адзінак, у якіх матывацыйнымі крытэрыямі для наймення свяшчэннаслужыцеляў выступаюць выконваемыя імі функцыі. Сюды адносяцца наступныя канфесіяналізмы: *афіцыял* [АУМ-1999; Завальнюк; СІС; ЭСРЛ] ‘асоба, якая займаецца вядзеннем свецкіх спраў пры епіскапе; царкоўны суддзя’ [АУМ-1999, с. 372]; *катэхет* [ССТ] ‘асоба, якой даручана правядзенне *катэхізацыі*’ [ССТ]; *місіянер* [РССМ; СІС; ССБМ; СФЗ; ТСБМ] ‘прапаведнік, які пасылаецца царквой для рэлігійнай прапаганды свайго веравызнання’ [ТСБМ, т. 3, с. 162]; *пенітэнцыярыі* [ЭСРЛ] ‘святар, які выконвае богаслужэнне ў турэмных цэрквах’ [ЭСРЛ, с. 526]; *спавядальнік* [КЦРС; ССБМ; ТСБМ; ЭСРЛ] ‘свяшчэннік, які прымае споведзь, спавядае’ [ТСБМ, т. 5, кн. 1, с. 238]; *хрысціцель* [РССМ; ССБМ; ТСБМ] ‘той, хто правёў хрышчэнне’

[ТСБМ, т. 5, кн. 2, с. 218]; *цэлебрант* [ССТ] 'належаў чынам устаноўлены службыцель, які здзяйсняе тыя ці іншыя абрады і ўзначальвае іх цэлебрацыю' [ССТ].

Паняцце 'царкоўнаслужыцелі' перадаецца і найменнямі прадстаўнікоў ніжэйшага духавенства ў праваслаўных і некаторых іншых цэрквах, якія выконваюць дапаможную ролю ў падрыхтоўцы і правядзенні богаслужэнняў [ЭСРЛ, с. 758]. Сістэму намінацый царкоўнаслужыцеляў складаюць наступныя канфесіяналізмы: *дыякан* [Апіок; Завальнюк; ІБ; КЦРС; РСМ; РЦБ; СІС; ССБМ; ССТ; ТСБМ; ЭСРЛ] 'ніжэйшае духоўнае званне, памочнік свяшчэнніка пры адпраўленні царкоўнай службы' [ТСБМ, т. 2, с. 227]; *архідыякан* [Завальнюк; КЦРС; РСМ; СІС; ССБМ; ЭСРЛ], *архідзякан* [РБС-2010] 'старшы дыякан пры мітрапаліце' [СІС, т. 1, с. 144]; *іпадыякан* [КЦРС; СІС; ССБМ] 'малодшы дыякан пры архірэй' [СІС, т. 1, с. 545]; *протадыякан* [АУМ-1999; РЦБ; СІС; ТСБМ; ЭСРЛ] 'дыякан вышэйшага чыну' [ТСБМ, т. 4, с. 399]; *дзяк* [РСМ; РЦБ; СІС; ССБС; ТСБМ; ЭСРЛ], *дзячок* [РЦБ; ТСБМ; ЭСРЛ], *псаломшчык* [Апіок; КЦРС; РЦБ; ССБС; ТСБМ; ЭСРЛ] 'ніжэйшы царкоўны службыцель у праваслаўнай царкве; псаломшчык' [ТСБМ, т. 2, с. 179]; *званар* [РСМ; ТСБМ; ЭСРЛ] 'царкоўны службыцель, які звоніць у званы' [ТСБМ, т. 2, с. 436]; *пеўчы* [КЦРС; ТСБМ] 'той, хто спявае ў хоры, звычайна царкоўным' [ТСБМ, т. 4, с. 251]; *кантар* [Апіок; Завальнюк; РСМ; РЦБ; СІС; ТСБМ; ЭСРЛ] 'пеўчы хор у каталіцкай царкве' [ТСБМ, т. 2, с. 620]; *панамар* [Апіок; ЭСРЛ] 'ніжэйшы царкоўны службыцель у праваслаўнай царкве' [Апіок, с. 61]; *псалміст* [Завальнюк; ЭСРЛ] 'выканаўца псалмоў у касцёле' [ЭСРЛ, с. 578]; *рызнічы* [ЭСРЛ] 'загадчык рызніцы у манастырах і храмах' [ЭСРЛ, с. 596]; *кцітар* [КЦРС; РЦБ; ЭСРЛ; Яскевіч], *ктытар* [АУМ-1999; ІБ; СІС] 'царкоўны стараста' [СІС, т. 1, с. 685].

Макрагрупа «Назвы асоб-служыцеляў культуры», акрамя мікрагрупы «Назвы хрысціянскіх асоб-служыцеляў культуры», уключае таксама мікрагрупу «Назвы нехрысціянскіх асоб-служыцеляў культуры». У яе склад уваходзяць найменні мусульманскіх і іўдзейскіх духоўных асоб. Іслам на беларускіх землях вызнае татарскае насельніцтва. Сістэма найменняў *мусульманскіх* служыцеляў культуры і іх прыслужнікаў складаецца з наступных канфесіяналізмаў: *аятала* [ЭСРЛ] 'вышэйшы тытул шыіцкага мусульманскага духавенства' [ЭСРЛ, с. 77]; *імам* [Лакотка-1994; Несцяровіч; РЦБ; СІС; ТСБМ; ЭСРЛ] '1. Правіцель мусульманскай дзяржавы, які спалучае ў адной асобе свецкую і духоўную ўладу. 2. Духоўны кіраўнік усіх

магаметан або групы магаметан // Той, хто правіць службу ў мячэці, а таксама мула – настаяцель саборнай мячэці' [ТСБМ, т. 2, с. 536]; *кадзі* [Лакотка-1994] 'суддзя, духоўны мусульманскі сан' [Лакотка-1994, с. 91]; *мула* [Лакотка-1994; СІС; РЦБ; ЭСРЛ] 'мусульманскі свяшчэннік' [СІС, т. 2, с. 96]; *муфтый* [СІС; ТСБМ; ЭСРЛ], *муфцій* [Лакотка-1994; РЦБ] 'вышэйшая духоўная асоба ў мусульман, якая надзелена правам выносіць рашэнні па рэлігіяна-юрыдычных пытаннях; тлумачальнік карана' [ТСБМ, т. 3, с. 184]; *муэдзін* [Лакотка-1994; СІС; ТСБМ; ЭСРЛ], *музін* (*муазін*, *муаззін*) [Несцяровіч] 'служыцель пры мячэці, які з высокай вежы – мінарэта – прызвае веруючых на малітву' [ТСБМ, т. 3, с. 186]; *хатыл* [Лакотка-1994] 'казнадзержац, мула ці імам, які валодае адначасова і казнай прыхода' [Лакотка-1994, с. 95]; *хафізы* [ЭСРЛ] 'чытальнікі карана, якія ведаюць яго на памяць' [ЭСРЛ, с. 740]; *хаціб* [ЭСРЛ] 'у мусульман назва службовай асобы, абавязак якой – кіраваць святочным пятнічным богаслужэннем, чытаць малітвы і з кафедры абвяшчаць перад малітвай прамовы (Хутба, Хатба)' [ЭСРЛ, с. 741]; *шэйх* [Лакотка-1994; СІС; ССБМ; ТСБМ] 'прадстаўнік вышэйшага духавенства ў мусульман, багаслоў і прававед' [ТСБМ, т. 5, кн. 2, с. 436]; *шэйх-уль-іслам* [СІС; ТСБМ] 'тытул галавы мусульманскага духавенства // Асоба, якая носіць гэты тытул' [ТСБМ, т. 5, кн. 2, с. 436].

Для наймення *іўдзейскіх* рэлігійных настаўнікаў, служыцеляў і іх памочнікаў выкарыстоўваюцца канфесіяналізмы *кантар* [СІС; ТСБМ; ЭСРЛ], *хазан* [РЦБ; ЭСРЛ] 'галоўны пеўчы ў сінагозе' [ТСБМ, т. 2, с. 620]; *левіт* [РСМ; ЭСРЛ] 'асобы клас свяшчэннаслужыцеляў у сістэме старажытнай іўрэйскага культу' [ЭСРЛ, с. 391]; *рабін* [РСМ; РЦБ; СІС; ТСБМ; ЭСРЛ] 'служыцель культу, духоўны кіраўнік веруючых у іўрэйскай рэлігійнай абшчыне' [ТСБМ, т. 4, с. 547]; *служба* 'слуга ў сінагозе' [ТСБМ, т. 5, кн. 1, с. 208]; *цадзік* [ЭСРЛ] 'званне, прысвоенае прадстаўнікам духавенства ў іўрэйска-хасідаў' [ЭСРЛ, с. 753]. Адзначым, што ў сучасным іўдаізме інстытут свяшчэнства адсутнічае [5, с. 320].

Лінгвістычныя назіранні паказваюць, што ў сучаснай беларускай мове сістэма найменняў служыцеляў культуры з'яўляецца досыць развітай і налічвае 130 адзінак. Сінанімічныя адносіны існуюць як паміж міжканфесійнымі тэрмінамі, так і ўнутры груп назваў, што адносяцца да адной канфесіі (*свяшчэннік*, *іерэй*, *ксёндз*, *прэсвітар* і пад.). Варыянтнасць асобных лексічных адзінак (*абат* – *апат*, *архірэй* – *архіерэй*, *муфтый* – *муфцій*; *патэр* – *патар* і інш.) можа тлумачыцца рознымі падыходамі

да напісання слоў, запазычаных з іншай мовы, і патрабуе абавязковай уніфікацыі.

СПІС ПРЫНЯТЫХ СКАРАЧЭННЯЎ

Апіок – Апіок, Т.У. Хрысціянскія канфесіі на Беларусі ад старажытнасці да нашага часу: вучэб. дапам. / Т.У. Апіок. – Магілёў: Выд-ва МДУ, 2000. – 72 с.

АУМ-1999 – Архіў уніяцкіх мітрапалітаў. Дакументы да гісторыі царквы ў Беларусі XV–XIX стст. у фондзе «Канцылярыя мітрапаліта грэка-ўніяцкіх цэркваў у Расіі»: даведнік / склад. С.І. Паўловіч, Т.М. Мальцава. – Мінск – Полацк: «Сафія», 1999. – 386 с.

АУМ-2005 – Архіў уніяцкіх мітрапалітаў. Дакументы да гісторыі царквы ў Беларусі XVI–XX стст. у фондах гістарычных архіваў Літвы і Расіі: даведнік / склад. С.І. Паўловіч. – Мінск – Полацк: «Сафія», 2005. – 166 с.

Біблія-2002 – Біблія: Кнігі сьвятога Пісанья Старога і Новага Завету / пер. В. Сёмуха. – Дунканвіл: WORLD WIDE PRINTING, 2002. – 1534 с.

Завальнюк – Завальнюк, У. Родная мова ў духоўным жыцці Беларусі / У. Завальнюк // Святое Евангелле і праблемы перакладу на беларускую мову: матэрыялы навук.-практ. канф. / пад рэд. У. Завальнюка, М. Прыгодзіча. – Мінск: Рымска-катал. парафія Святога Сымона і Алены, 2010. – С. 147–336.

ІБ – Іканаліс Беларусі XV–XVIII стагоддзяў = Иконопись Белоруссии XV–XVIII веков / аўт. тэксту і склад. Н.Ф. Высоцкая. – Мінск: Беларусь, 1992. – 231 с.

КЦРС – Кароткі царкоўна-славянскі рэлігійны слоўнік // Приход Спасо-Петро-Павловского собора [Электронны рэсурс]. – Мінск, 2007. – Рэжым доступу: <http://sppsobor.by>. – Дата доступу: 26.08.2013.

Лакотка-1994 – Лакотка, А. Бераг вандраванняў, ці адкуль у Беларусі мячэці / А. Лакотка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1994. – 143 с.

Несцяровіч – Несцяровіч, В.І. Старажытныя рукапісы беларускіх татар (Графіка. Транслітарацыя. Агульная характарыстыка мовы. Фразеалогія): манаграфія / В.І. Несцяровіч. – Віцебск: Выд-ва УА «ВДУ імя П.М. Машэрава», 2003. – 104 с.

РБС-2010 – Расійска-беларускі слоўнік / С. Некрашэвіч, М. Байкоў; выд. другое, папраўл. – Менск: ARCHE, 2010. – 704 с.

РССМ – Будзько, І.У. Рэлігійны слоўнік старабеларускай мовы / І.У. Будзько. – Баранавічы: Баранав. узбуйн. друк., 2003. – 260 с.

РЦБ – Рэлігія і царква на Беларусі: энцыкл. давед. / рэдкал.: Г.П. Пашкоў [і інш.]. – Мінск, БелЭн, 2001. – 368 с.

СІС – Булыка, А.М. Слоўнік іншамоўных слоў: у 2 т. / А.М. Булыка. – Мінск: БелЭн, 1999 – Т. 1 – 2.

ССБМ – Завальнюк, У.М. Слоўнік сучаснай беларускай мовы / У.М. Завальнюк, М.Р. Прыгодзіч, В.К. Раманцэвіч; пад агул. рэд. М.Р. Прыгодзіча, У.М. Завальнюка. – Мінск: Нар. асвета, 2009. – 399 с.

ССТ – Слоўнік складаных тэрмінаў // Рыма-каталіцкі Касцёл у Беларусі [Электронны рэсурс]. – 2003. Рэжым доступу: <http://catholic.by>. – Дата доступу: 26.08.2013.

СУС – Макарэвіч, А.В. Слоўнік устарэлых слоў беларускай мовы / А.В. Макарэвіч. – Брэст: Выд-ва БрДУ, 2005. – 125 с.

СФЗ – Мальцава, Т.А. Слоўнік французскіх запазычанняў у беларускай мове / Т.А. Мальцава. – Мінск: БДУ, 2009. – 208 с.

ТСБМ – Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. – Мінск: Гал. рэд. БСЭ, 1977–1984. – Т. 1–5.

ЭСРЛ – Завальнюк, У.М. Энцыклапедычны слоўнік рэлігійнай лексікі беларускай мовы / У.М. Завальнюк, М.Р. Прыгодзіч, В.К. Раманцэвіч. – Мінск, Изд-во Гревцова, 2013. – 808 с.

Яскевіч – Яскевіч, А. Падзвіжнікі і іх сьвятыні: духоўная культура старажытнай Беларусі / А. Яскевіч; навук. рэд. Ул.П. Вялічка, М.П. Касцюк. – Мінск: Польша, 2001. – 368 с.

ЛІТАРАТУРА

1. *Бугаева, И.В.* Язык православной сферы: современное состояние, тенденции развития: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / И.В. Бугаева. – М., 2010. – 48 с.
2. *Будзько, І.У.* Назвы манахаў, членаў манаскіх ордэнаў у мове беларускай пісьменнасці XIV–XVIII / І.У. Будзько // Канцэптальныя пытанні развіцця мовы, літаратуры і мастацтва ў святле адраджэння культуры і духоўнасці беларускага народа: зб. матэрыялаў Рэсп. навук. канф. // рэдкал.: Т.М. Казачэнка (гал. рэд.) і інш. – Мазыр, 1998. – С. 33–37.
3. *Будзько, І.У.* Рэлігійная лексіка старабеларускай мовы: дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01. / І.У. Будзько. – Мінск, 1999. – 405 с.
4. *Шаўчэнка, М.М.* Канфесіянальная лексіка ў гаворках Мазырскага Палесся: дыс... канд. філал. навук: 10.02.01 / М.М. Шаўчэнка; Мазырскі дзяржаўны педагогічны інстытут імя Н.К. Крупскай. – Мазыр, 2001. – 121 с.
5. *Завальнюк, У.М.* Энцыклапедычны слоўнік рэлігійнай лексікі беларускай мовы / У.М. Завальнюк, М.Р. Прыгодзіч, В.К. Раманцэвіч. – Мінск: Изд-во Гревцова, 2013. – 808 с.

SUMMARY

The article is devoted to semantic analysis of the macrogroup named «Nominations of the priests» which included 2 microgroups named «Nominations of the Christian priests» and «Nominations of the Non-Christian priests». The system of nominations of the church Administration, priests, acolytes is considered. Synonymous relations between confessional nominations are described. Cases of the variant spelling of the several terms are explained.

Паступіў у рэдакцыю 11.10.2013 г.